

**მიხეილ ლერმონტოვი რუსულ სიმბოლისტურ
პოეტიკაში**

XIX-XX საუკუნეების ზღვარზე რუსულ საზოგადოებაში გაჩნდა სახელისუფლო, საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების მოსალოდნელი კრიზისის მწვავე შეგრძობა. ქვეყანაში მიმდინარეობდა ძველი ტრადიციების ნგრევის პროცესი, პიროვნული და საზოგადოებრივი ცნობიერების, სულიერი კულტურის ესთეტიკური და ეთიკური ღირებულებების შეცვლა, რომლებიც XIX საუკუნის საზოგადოების ცნობიერებასა და კულტურას ასახრდობდნენ. მაგრამ ამავე კრიზისმა განაპირობა რუსული ლიტერატურის და კულტურის, ფილოსოფიის ინტენსიური ინტელექტუალური აღმავლობა. თავისი სიმრავლითა და მნიშვნელობით ამ პერიოდის ლიტერატურა გამოცხადდა XIX საუკუნის რუსული კლასიკური ლიტერატურის ღირსეულ გამგრძელებლად.

ვერცხლის საუკუნემ შემოქმედებითად აღიქვა XIX საუკუნის რუსული კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციები. ამ ეპოქის სულიერი და ფილოსოფიურ-ესთეტიკური ძიებანი ორგანულად უკავშირდებოდნენ წინა ეპოქის რუსულ ლიტერატურას. პუშკინის, დოსტოვესკის, ტოლსტოის შემოქმედებასთან ერთად, რომელიც განიხილებოდა ახალი ეპოქის ფილოსოფიურ და იდეოლოგიური ძიების ჭრილში, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა მიხეილ ლერმონტოვის შემოქმედებას. ლერმონტოვის მემკვიდრეობა იქცა იმ ორიენტირად, რომელთან მიმართებაში მიმდინარეობდა ვერცხლის საუკუნის ხელოვანთა – ი. ანენსკის, დ. მერეჟკოვსკის, ვ. ბრიუსოვის, კ. ბალმონტის, ა. ბლოკის, ა. ბელის, ვიაჩ. ივანოვის და სხვ. თვითგამორკვევის პროცესი. ახალი სოციოკულტურული სივრცის პოეტები თითქოს პირველად კითხულობდნენ ლერმონტოვის ცნობილ ნაწარმოებებს და პოულობდნენ მასში თავის დროსთან თანახმიანობას, აღიარებდნენ მისი შემოქმედების მნიშვნელობას ცხოვრების მომავალი სულიერი განახლების საქმეში.

XIX-XX საუკუნეების ზღვარზე მხატვრულ ცნობიერებაში ლერმონტოვის მნიშვნელოვნობა დიდი იყო. ვერცხლის საუკუნემ გამოავლინა ესთეტიკური, რელიგიური, ფილოსოფიური,

ფსიქოლოგიური მიდგომების მრავალფეროვნება პოეტის შემოქმედებისადმი, ჩართო პოეტი კულტურული განვითარების ახალ კონტექსტში. ლერმონტოვის სულიერი გამოცდილება იქცა ეპოქის კულტურულ სიმბოლოდ.

XIX-XX საუკუნეების ზღვარზე, ლერმონტოვის რომანტიკულმა შემოქმედებამ და მისმა ფილოსოფიურ-ესთეტიკურმა ტრადიციებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს სიმბოლიზმის მხატვრული პრინციპების და მის წარმომადგენელთა პოეტური ცნობიერების განვითარებაში. ლერმონტოვის პოეზიამ, რომელიც ახლებურად იქნა წაკითხული XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში, მიიპყრო სიმბოლიზმის წარმომადგენელთა – ვლადიმერ სოლოვიოვის, დიმიტრი მერეჟკოვსკის, ანდრეი ბელის, ალექსანდრე ბლოკის და სხვ. ყურადღება. ლერმონტოვის შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი მოტივები აღიქმებოდა და ფილოსოფიურად საბუთდებოდა სიმბოლისტურ კრიტიკაში და აისახებოდა სიმბოლისტთა მხატვრულ შემოქმედებაში.

რუსული სიმბოლისტური კრიტიკის რელიგიურ-ფილოსოფიური მიმართულების წარმომადგენლები ლერმონტოვის პიროვნებას და ლიტერატურულ მემკვიდრეობას განიხილავდნენ როგორც ნიშნად მოვლენას, რომელმაც არა მხოლოდ რუსული ლიტერატურის განვითარებაზე მოახდინა გავლენა, არამედ რუსული საზოგადოების სულიერი განვითარება განაპირობა. ვლ. სოლოვიოვმა, დ. მერეჟკოვსკიმ, ვ. როზანოვმა თითქმის ლეგენდა შექმნეს მათი დიდი წინამორბედის წინასწარმეტყველური ნიჭის შესახებ. მიუხედავად განსხვავებული პოზიციებისა, ავტორები თანხმდებოდნენ მთავარზე - ისინი ლერმონტოვის სულის და შემოქმედების ძლიერ, ზებუნებრივ ძალას აღიარებდნენ.

ლერმონტოვის შემოქმედების ერთ-ერთი მკვლევარი დ. მაქსიმოვი 1964 წელს აღნიშნავდა: „ლერმონტოვი წარმოადგენდა მნიშვნელოვან ეტაპს რუსეთის სულიერ განვითარებაში. ბევრი რუსი მწერალი, დაწყებული XIX საუკუნის 40-იან წლებიდან, მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მის მხატვრულ ტრადიციასთან. ისინი ლერმონტოვისგან სწავლობდნენ სამყაროს ხედვას და მხატვრულ მეთოდს. ისინი გრძნობდნენ თავიანთ პასუხისმგებლობას იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებიც პოეტმა ასეთი ტკივილით და მკზნებარებით დააყენა რუსეთის საზოგადოების წინაშე“ (მაქსიმოვი, 1964: 247).

დ. მაქსიმოვმა გამოვლინა სამი ტენდენცია, რომელიც სიმბოლისტებისათვის დამახასიათებელი იყო ლერმონტოვის ლიტერატურულ მემკვიდრეობასთან მიმართებაში: 1) მათ პოეტი არ მიაჩნდათ მემბოხედ, მის პოეზიაში კი ხედავდნენ „მიდრეკილებას“ ღრმა რელიგიურობისაკენ, „მის მწუხარებას განსაზღვრავდნენ, როგორც პრაქტიკული რუსული ქრისტიანული მწუხარების მხატვრულ გამოძახილს, რომლის წყაროა „არა პროტესტი, არამედ შეგუება სამწუხარო რეალობასთან; 2) ცდილობდნენ (დ. მერეჟკოვსკი) ერთმანეთთან დაეკავშირებინათ ლერმონტოვის მიერ ღმერთის უარყოფა და ღმერთისკენ სწრაფვა; 3) უარყოფდნენ მორჩილების პათოსს ლერმონტოვის შემოქმედებაში, მაგრამ მას ამის გამო კიცხავდნენ (ვ. სოლოვიოვი)

ცნობილი რუსი ფილოსოფოსისა და პოეტის ვლადიმერ სოლოვიოვის სტატიებში წარმოდგენილია ლერმონტოვის შემოქმედების პრინციპულად ახალი კონცეფცია. სტატიაში „ეროვნული საკითხი რუსეთში“ (1883–1888) სოლოვიოვი ლერმონტოვის ლირიკას მიაკუთვნებს „სუფთა პოეზიის სფეროს“ და თვლის, რომ ასეთი პოეზიით შეუძლია „იამაყოს ნებისმიერმა ევროპულმა ლიტერატურამ“. სტატიაში „გრაფ ა. კ. ტოლსტოის პოეზია“ (1895), მან რუსული პოეზია სამ ჯგუფად დაყო: „ორგანული ხელოვნების“, „იმედგაცრუების ლირიკა“ და „დადებითი აზრის“ პოეზია“. ლერმონტოვი მან მეორე ჯგუფის სათავეში დააყენა. სოლოვიოვის აზრით, ამ მიმართულების პოეტების შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი იყო რეფლექსია, ხოლო უარყოფითი დამოკიდებულება საკუთარი ცხოვრების და სამყაროს მიმართ ასახვას პოულობდა მათ პოეზიაში.

90-იანი წლების ბოლოს, სოლოვიოვის დამოკიდებულება ლერმონტოვის მიმართ იცვლება და კრიტიკოსი სულ უფრო ხშირად უსვამს ხაზს პოეტის შემოქმედების დემონურ ხასიათს და აღნიშნავს, რომ ლერმონტოვი „ღვარძლიანი სასოწარკვეთით მისწრაფოდა“ ღვთაებრივისკენ და მაინც ვერ მიაღწია მას.

სტატიაში „ლერმონტოვი“ (1899) სოლოვიოვი აღნიშნავდა, რომ ლერმონტოვი პოეზიაში ნიცშეანური განწყობის „პირდაპირი წინაპარია, რაც გამოიხატა ზეადამიანის იდეაში“. როგორც გენიალურ ადამიანს, ე.ი. დაბადებიდან ზეადამიანთან მიახლოებულს, მას გააჩნდა ნიჭი დიდი მიზნების შესასრულებლად. მას შეეძლო, და, შესაბამისად, უნდა შეესრულებინა ისინი. პოეტმა სიყმაწვილეშივე იცოდა, რომ რჩეულთა რიცხვს

ეკუთვნოდა, მაგრამ, როდესაც „იგრძნო თავისი გენიალურობა, ეს მიიღო მხოლოდ როგორც უფლება და არა როგორც მოვალეობა, როგორც პრივილეგია და არა როგორც მოვალეობა“. მან თავის სულში შეუშვა ჯერ „სისხლმოწყურებული დემონი“, შემდეგ „უწმინდურების დემონი“ და ბოლოს „სიამაყის დემონი“, ხოლო პოეზიაში შექმნა ბოროტების იდეალიზებული სახე. სოლოვიოვის აზრით, ლერმონტოვის შემოქმედების „კაცთმოძულე სიცრუემ“, „უწმინდური დემონის“ გავლენით შექმნილმა ნაწარმოებებმა დაჩრდილეს „მისი პოეზიის ზოგიერთი ჭეშმარიტი მარგალიტი“, რელიგიური გრძნობით განმსჭვალული ლექსები. პოეტი, დასძენდა კრიტიკოსი, „წავიდა შეუსრულებელი მოვალეობის ტვირთით დამძიმებული“ და სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხების საბოლოო გადაწყვეტა ფატალიზმში ჰპოვა (სოლოვიოვის მხედველობაში ჰქონდა ლერმონტოვის რომანი „ჩვენი დროის გმირი“). სოლოვიოვის აზრით, ლერმონტოვმა ვერ გაიგო თავისი მოწოდება „ყოფილიყო ხალხის ბელადი ჭეშმარიტ ზეადამიანისკენ მიმავალ გზაზე“, და ამიტომ დასაღუპად იყო განწირული.

როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ, ვ. სოლოვიოვის სტატია იყო ტენდენციური და უსამართლო, რადგან ლერმონტოვს აკრიტიკებდა ნეოქრისტიანული პოზიციებიდან. ის აღიარებდა ლერმონტოვის გენიალურობას, მაგრამ აღანაშაულებდა დვარდლიანობაში, ეგოიზმში, სიამაყესა და თვითგადმერთებაში, ღმერთთან დაპირისპირებაში; მან ვერ აპატია ლერმონტოვს ის, რასაც ღმერთის უარყოფას უწოდებენ. „უკვე თავის ადრეულ ნაწარმოებებში, – წერდა სოლოვიოვი, – ლერმონტოვი საუბრობს უზენაესს ნებაზე როგორც პირად შეურაცხყოფაზე. თითქოს თვლიდა მას დამნაშავედ, მის წინააღმდეგ მიმართულსა და ღრმად შეურაცხმყოფელს“. სოლოვიოვის განსაკუთრებული გულისწყრომა გამოიწვია ლერმონტოვის პოემამ „დემონი“ და მასთან დაკავშირებულმა „დემონიზმის“ ტენდენციამ. „ამ პოემის გმირი იგივეა, რაც ლერმონტოვის მთავარი დემონი - სიამაყის დემონი, რომელიც ჩვენ ვნახეთ მის ადრეულ ლექსებში. მაგრამ პოემაში ეს სახე ზედმეტად იდეალიზებულია...“ სოლოვიოვი მოითხოვდა „ხოტბა კი არ შევასხათ მის ნიჭს, არამედ...“ ვამხილოთ „მისი ხოტბით შესხმული დემონიზმი“, „შეგუშვებუქოთ დამძიმებული სული, ვადიაროთ, რომ მან თავისი მოვალეობა არ შეასრულა“.

ანენსკის დამოკიდებულება ლერმონტოვისადმი გამოიხატა მის გამოსვლებსა და კრიტიკულ სტატიებში. სტატიის „ბუნებისადმი ლერმონტოვის ესთეტიკური დამოკიდებულების შესახებ“ (1891) მნიშვნელოვანი ნაწილი მიეძღვნა ლერმონტოვის პოეტიკაზე დაკვირვებებს. ანენსკი განსაკუთრებით გამოყოფდა ლერმონტოვის „ანგელოზს“, „სამი პალმას“, „ლოცვას“: „ლერმონტოვის პოეზიაში არის განსაკუთრებული, პედაგოგიური ხიბლი: მას ახასიათებს ასახვის ისეთი სიწმინდე, თითქმის კრისტალურობა, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ პიესაში „ანგელოზი“, „სამი პალმა“, „ლოცვა“... მე დარწმუნებული, რომ ჩვენ პოეტს მხოლოდ ეს ოთხი ლექსი რომ დაეტოვებინა, რომლის გარეშე არ არსებობს არცერთი ქრესტომატია, რუსულ სკოლაში მაინც დიდი პატივით და მადლიერებით ახსენებდნენ მის სახელს“. ავტორი ლერმონტოვს უწოდებდა „ბუნების ფსიქოლოგს“ და აღნიშნავდა, რომ პოეტის სიყვარული ბუნებისადმი განსაკუთრებით განამტკიცა კავკასიამ: „ყველა რუსი პოეტიდან ლერმონტოვს, შესაძლოა, ყველაზე უშუალოდ და განუყოფლად უყვარდა ბუნება... მრავალმა მიზეზმა შეუწყო ხელი ლერმონტოვში ბუნების შეგრძნების განვითარებას. კავკასიის ბუნებამ მასზე გაველენა მოახდინა მის ადრეულ ბავშვობაში, როდესაც ჯერ კიდევ ყალიბდებოდა მისი სულიერი სამყარო; აქ ისწავლა მან ოცნება და ფიქრი...“

ანენსკი ასევე შეეხო საკითხს, რომელიც ხშირად ჩნებოდა ვერცხლის საუკუნის კრიტიკაში. ეს არის ლერმონტოვის რელიგიურობის საკითხი. მიუხედავად იმისა, რომ მკვლევარები ხშირად მიუთითებდნენ ღმერთის უარყოფის განწყობაზე პოეტის ლირიკაში, ანენსკის, პირიქით, მიაჩნდა, რომ ლერმონტოვი „ნამდვილად რელიგიურია. რელიგია მისი სულის მოთხოვნილებაა. მას უყვარდა ღმერთი, და ეს სიყვარული მნიშვნელოვნობას ანიჭებდა მის პოეზიაში სილამაზეს, ბუნების ჰარმონიულობას და იდუმალებას“.

სტატიაში „რუსი მწერლების სილამაზის სიმბოლო“ (1909), ანენსკი განიხილავს სილამაზის კონცეფციას ლერმონტოვის ლირიკაში, რომელიც პუშკინის პოეზიის „გასხივოსნებული, მაგრამ ადამიანების მიმართ გულგრილი“ სილამაზისგან განსხვავებით, წარმოგვიდგება „შემაშფოთებელი სიმბოლოების“ სახით. „ლერმონტოვის პოეზია ძალიან ადრე შეწყდა... ჩემი აზრით, მას დროც არ ჰქონდა თვითგამორკვევისათვის. მაგრამ

პოეტმა გზა თვითგამორკვევისათვის ნამდვილად უჩვეულო აირჩია - ეს იყო მამაცთა გზა“.

სტატია „ღერმონტოვის იუმორი“ (1909) წარმოადგენს ანენსკის ნააზრევის მოკლე და ლაკონურ განზოგადებას პოეტის შემოქმედების ესთეტიკური და ფილოსოფიური საფუძვლების შესახებ. ღერმონტოვის მხატვრულ მსოფლმხედველობაში ანენსკი აფასებდა მისი შემოქმედებითი „მეს“ თავისუფლებას, რომელიც „არ აპირებდა ცხოვრებასთან კაბალაში ყოფნას“, არ ეთანხმებოდა „იმ ცხოვრებასთან კომპრომისს“, რომელიც განაპირობებდა გარდაუვალ ტრაგედიას საკუთარ თავთან და სამყაროსთან ურთიერთობისას.

ღერმონტოვის კონცეფცია დიმიტრი მერეჟკოვსკის შემოქმედებაში სავარაუდოდ ყალიბდება XX საუკუნის დასაწყისში. მერეჟკოვსკის შეხედულებები ღერმონტოვის შესახებ 1880-1890-იანი წლების ბოლოს ფრაგმენტულ ხასიათს ატარებს. სტატიაში „ვლ. კოროლენკოს მოთხრობები“ (1889) კრიტიკოსი აღნიშნავს, რომ ღერმონტოვის პოეზიაში ისმის „თავისუფალი, მშობლიური თვალუწვდენელი რუსული სტეპების განსაკუთრებული, სტიქიური ხასიათის შეგრძნება“. სტატიაში „დაცემის მიზეზები და თანამედროვე რუსული ლიტერატურის ახალი ტენდენციები“ მერეჟკოვსკი ღერმონტოვს უწოდებდა უჩვეულო ძალის და სიამაყის მქონე „მარადიულ პოეტს“.

ცალკეული გამონათქვამების გარდა, მერეჟკოვსკიმ ღერმონტოვს 20 საუკუნის დასაწყისში მიუძღვნა სპეციალური სტატია - „მ. ღერმონტოვი. ზეკაცობრიობის პოეტი“ (1908), რომელშიც მოცემულია ღერმონტოვის პიროვნების და პოეზიის რელიგიური და იდეალისტური ინტერპრეტაცია. მარადიული მოუსვენრობა და ქედმოუხრელობა როგორც ღერმონტოვის პიროვნების და შემოქმედების დომინანტური თვისებები საფუძვლად დაედო მერეჟკოვსკის შეხედულებებს ღერმონტოვის შესახებ. მის მიერ ჩამოყალიბებული საზოგადოებრივი და რელიგიური განახლების კონცეფციის თანახმად, კრიტიკოსი განიხილავდა ღერმონტოვს, როგორც „რუსული ლიტერატურის კაენს“, როგორც „ერთადერთ ადამიანს რუსულ ლიტერატურაში, რომელიც ბოლომდე ქედმოუხრელი დარჩა“, რომლის მემამბოხე, მებრძოლი სული უპირისპირდება პუშკინს, გოგოლს, ტოლსტოის და დოსტოევსკის. მერეჟკოვსკი წერს: „ღმერთის მოწოდება: „აღსდექ, წინასწარმეტყველო!.. სიტყვითა გულებს უნთებდე კაცთა“ - პუშკინმა გაიგონა, მაგრამ არ გაჰყვა მას,

არ გახდა წინასწარმეტყველი, რომელიც ხალხთან მიდის, არჩია დარჩენილიყო ქურუმი, რომელიც ხალხს განერიდა ... ლერმონტოვი კი, პირიქით, სიცოცხლეში მარტოა, თავისი შემოქმედებით კი ხალხთან მიდიოდა; მართალია, ვერ მიაღწია, მაგრამ მაინც მიდიოდა“.

მერეჟკოვსკისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა ის მკაცრი შეფასება, რომელიც სოლოვიოვმა მისცა ლერმონტოვის შემოქმედებას. მერეჟკოვსკი მიიჩნევს, რომ სოლოვიოვის ეს შეფასება განპირობებულია ბოროტების საკითხით, რომელიც წითელ ზოლად გასდევს პოეტის შემოქმედებას და რომელიც რელიგიური თვალსაზრისიდან გამომდინარე სოლოვიოვის მიერ არასწორად იქნა გაგებულნი. ლერმონტოვის ბოროტებას, რომელიც სოლოვიოვმა გააიგივა „ჩვეულებრივ ადამიანურ უმსგავსოებასთან“, მერეჟკოვსკი „სხვა სახის ბოროტებად“, „მტკივნეულ ირონიად, გიჟურ აღზნებულობად“ მიიჩნევს. ლერმონტოვი, როგორც მისი დემონი, მერეჟკოვსკის ტრაგიკულად გაორებულ და, ამავე დროს, „დიდი და ძლიერი სულის“ მატარებელ პიროვნებად მიცანია. პოეტისადმი საყოველთაო სიძულვილი, მერეჟკოვსკის აზრით, გაჩნდა იმიტომ, რომ მისი სული უცხო იყო რუსული „ფსევდო-ქრისტიანული თავმდაბლობისათვის“, თუმცა მწერლის ბუნტში მაინც იგრძნობოდა „გარკვეული რელიგიური სიწმინდე“.

ბრიუსოვის როგორც სიმბოლისტის დამოკიდებულება ლერმონტოვისადმი ცხოვრების სხვადასხვა პერიოდში ცვალებადობით გამოირჩეოდა. შემოქმედებითი მოღვაწეობის დასაწყისში ლერმონტოვს მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ბრიუსოვის ცხოვრებაში და დიდ გავლენას ახდენდა მის შემოქმედებით ფორმირებაზე. როგორც თვითონ ბრიუსოვი აღნიშნავდა, ერთ-ერთი პოემა „მეფე“ (1890—91) მან დაწერა როგორც „დემონისადმი“ მიბაძვა, ხოლო წიგნში „ჩემი ცხოვრებიდან“ აღნიშნავდა, რომ „პატარა ლექსები, რომლებშიც ლერმონტოვმა ჰპოვა ასახვა, უთვალავი აქვს“. ახალგაზრდა ბრიუსოვის ღირიკას ეხმიანებოდა ლერმონტოვის ადრეული ღირიკის ისეთი მოტივები, როგორიცაა მარტოობის და იმედგაცრუების მოტივი. ახალგაზრდა ბრიუსოვს იტაცებდა ლერმონტოვის დემონიზმი და აპირებდა დაეწერა „დიდი ნაშრომი დემონის ტიპის შესახებ ლიტერატურაში“ (მაქსიმოვი). „დემონიზმი“ რამდენიმე წლის განმავლობაში ხდება ბრიუსოვის ღირიკული გმირის „ნიდაბი“, თუმცა პოეტი ხაზს უსვამს არა მხოლოდ მის შეამბოხე და

ამაყ სულს, არამედ მას თანამედროვე მოვლენების მონაწილე-
დაც აქცევს („ქუჩის მიტინგი“, „ოცდამეათე თვე“, „დემონსტრაცი-
ციების დემონი“ და სხვ.).

ლერმონტოვი ბრიუსოვისთვის გახდა პოეტური ოსტატობის
პირველი მაგალითი, მას „აოცებდა ლერმონტოვის უცნაური
ლაკონურობა“ და ფსიქოლოგიურობის მკაფიო გამოვლინება.
ამავე წიგნში ბრიუსოვი ლერმონტოვს პუშკინზე მაღლა აყე-
ნებს, ხოლო თავის ავტობიოგრაფიაში აღიარებს: „მხოლოდ
ლერმონტოვის შემდეგ დადგა ჩემთვის დრო, როდესაც შეე-
ძელი შემეფასებინა პუშკინის სიდიადე და მნიშვნელობა“.

სტატიაში „ცილ დაწამებული ლექსი“ (1903) ბრიუსოვი დე-
ტალურ კომენტარს აძლევს ლერმონტოვის ლექსს „არ ენდო,
არ ენდო საკუთარ თავს“ და იცავს პოეტს კრიტიკოსების
თავდასხმებისგან. ბრიუსოვის ყურადღებას ასევე იპყრობს
ლექსი „სამი პალმა“, რომელშიც ის ხედავს ალეგორიულ შე-
დარებას პალმის დაღუპვასა და ლერმონტოვის სურვილს შორ-
ის არ გაუმხილოს ხალხს თავისი ოცნება, რადგან „ხალხი
ისევე მოექცა მის ოცნებებს, როგორც პალმის ხეს“.

სტატიაში ძალიან საინტერესოდ არის მოცემული პუშკი-
ნისა და ლერმონტოვის პოეზიის შედარება–შეპირისპირება. ამ
პოეტებს შორის არსებულ განსხვავებას ბრიუსოვი ხედავდა
ლექსზე მუშაობის თავისებურებებში: „ლერმონტოვი თავის თა-
ვის პოეტი იყო. ამაშია არსებითი განსხვავება ლერმონტოვის
პოეზიისა პუშკინის პოეზიისგან. პუშკინს უყვარდა იმის გამეო-
რება, რომ ის წერს თავისთვის, ხოლო ბეჭდავს ფულისთვის,
მაგრამ მისი ლექსი ყოველთვის მკითხველისკენ იყო მიმარ-
თული; მას ყოველთვის უნდოდა სხვისთვის რაღაცის თქმა.
ლერმონტოვისთვის კი მნიშვნელოვანი იყო თვითონ გარკვეუ-
ლიყო თავის გრძნობებში. პუშკინი მუშაობდა ლექსებზე, შეიძ-
ლება ითქვას, რომ აკეთებდა მათ. ხშირად პროზით წერდა
ჩაფიქრებული ნაწარმოების შინაარსს, შემდეგ პროზა გადაკ-
ყავდა მოუქნელ ლექსში – ზოგჯერ რითმასა და ზომის გარე-
შე – და უკვე მერე ხვეწდა და ასწორებდა... ლერმონტოვის
ლექსებს თავიდანვე ჰქონდა დასრულებული სახე. მისი ვარიან-
ტები, როგორც პირველი, ასევე მოგვიანებით შექმნილი, თანაბ-
რად მშვენიერი და თანაბრად ღირებულია. ის არ მუშაობდა,
ის გამოხატავდა. მელექსე არასოდეს ყოფილა, მხოლოდ პოე-
ტი. პუშკინს სურდა, რომ მის შესახებ ხმა მთელ რუსეთში
გავრცელებულიყო. ლერმონტოვი კი იმაზე ფიქრობდა, უკეთესი

ხომ არ იქნებოდა თავისი ოცნება სამუდამოდ ჩაემარხა გულში, როგორც განძი, რომლის ღირსი ხალხი არ არის“.

მრავალრიცხოვან სტატიებში, რომლებიც ბრიუსოვმა პუშკინს მიუძღვნა, ის თითქმის ყოველთვის აღნიშნავდა ლერმონტოვის როგორც პოეტის მნიშვნელობას, მიუთითებდა პუშკინისა და ლერმონტოვის განსხვავებულ შემოქმედებით მეთოდებზე აფასებდა მათ მიერ შექმნილ მხატვრულ სახეებს, რომლებიც არ მოძველებულან, „დღემდე ცოცხლობენ და მშვენიერები რჩებიან“. თანამედროვე პოეტების შემოქმედების შეფასებისას ბრიუსოვი ხშირად ავლებს ანალოგიებს ლერმონტოვის პოეტურ გამოცდილებასთან.

შემდგომ, როდესაც ბრიუსოვი ჩამოყალიბდა როგორც სიმბოლიზმის ლიდერი, ის ლერმონტოვის შემოქმედებასა და პიროვნებაში ვეღარ პოულობდა პასუხს მისთვის საინტერესო და მნიშვნელოვან საკითხებზე და „მეოთხეხარისხოვან პოეტთა“ რიცხვსაც კი მიაკუთვნა ის. მაგრამ მოგვიანებით ბრიუსოვი ხშირად იყენებდა ლერმონტოვის ტექსტებს ეპიგრაფების, მიკროციტატების და რემინესცენციების სახით.

1914 წელს ლერმონტოვის დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი მიძღვნილ სტატიაში (შესავალი სტატია ლერმონტოვის სრული თხზულებების მეორე ტომისათვის) ბრიუსოვმა დეტალური დახასიათება მისცა ლერმონტოვის შემოქმედებით შემკვიდრებას, ხოლო თვითონ პოეტს აღიქვამდა როგორც მუამბოზე რომანტიკოსს, რომელიც ყოველთვის მიისწრაფოდა „სასწაულებრივისკენ“ და „ზემიწიერ იდეალისკენ“. სტატიაში ვითარდება ადრე გამოთქმული მოსაზრებები იმის შესახებ, რომ ლერმონტოვი რომანტიკოსი პოეტია, რომელმაც თავის შემოქმედებაში ასახა მიწიერი რეალობის სიძულვილი და სწრაფვა ამადლებული იდეალებისაკენ. კრიტიკოსი წინააღმდეგი იყო ლიტერატურათმცოდნეობაში არსებული მოსაზრებისა ლერმონტოვის შემოქმედება განეხილათ, როგორც „დამოუკიდებლად განვითარებული პუშკინის პოეზიის ერთ-ერთი ნაწილი“. ბრიუსოვი არ უარყოფდა პუშკინის გავლენას ლერმონტოვის ნიჭის ფორმირებაზე, მაგრამ ხაზგასმით მიუთითებდა ლერმონტოვის ინდივიდუალობაზე. ბრიუსოვმა ყურადღება გაამახვილა იმაზე, რომ მიუხედავად იმისა, რომ „პუშკინის შემოქმედება ადრე შეწყდა, ის მაინც მოიცავს ოც წელზე მეტ პერიოდს. ხოლო მკითხველისაკენ მიმართული ლერმონტოვის ლიტერატურული შემოქმედება ძირითადად შემოიფარგლება სამნახევა-

რი წელიწადით, რადგან ადრე მისი მხოლოდ ორი ნაწარმოები იყო დაბეჭდილი“.

კონსტანტინე ბალმონტმა სტატიაში „მწყობრში“ ლერმონტოვს უწოდა ბაირონის „უმცროსი ძმა“, პუშკინის მოსწავლე, „რომანტიკოსი თემატიკით და რეალისტი შესრულებით“, სიმბოლიზმის წინამორბედი. მსოფლიოში ყველაზე საუკეთესო ლექსად მას მიაჩნდა ლერმონტოვის „მთის მწვერვალი“, რომელიც ასევე დაკავშირებულია ბალმონტის წიგნის სათაურთან. გარდა ამისა ბალმონტმა ლერმონტოვს მიუძღვნა რამდენიმე ლექსი, მათ შორის – „არა, ამიტომ, არ შეგიყვარე“, „ხეცასთან დაშორებული შერისხული ანგელოზი“ და სხვ.

ა. ბელიმ თავის კრიტიკულ თხზულებებში დასახა რუსული პოეზიის ორი ნაკადი: ერთი, რომელიც პუშკინიდან მომდინარეობს, მეორე ლერმონტოვიდან, და ხაზგასმით აღნიშნა კლასიკოსის შემოქმედებითი მემკვიდრეობის და მისი პიროვნების მნიშვნელობა რუსულ ლიტერატურაში. ლერმონტოვი, ა. ბელის აზრით, აღმოჩნდა ის „ფანჯარა“, „რომელშიც უბერავს (ქროლავს, ქრის) მომავლის ქარი“, მომავლის ბედი კი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გადაწყდება დავა „ინდივიდუალიზმსა და უნივერსალიზმს“ შორის, რომლებიც ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ ლერმონტოვის პოეტურ სამყაროში.

სტატიაში „წმინდა ყვავილები“ ბელი აღნიშნავდა, რომ ლერმონტოვი „ყოველთვის იყო განწირული, რადგან მისი ტანჯული განწყობა ყოველთვის მცდარად იყო გაგებული, როგორც ... პოზა, თვითკმაყოფილი პესიმიზმი, მსოფლიო სევდა, „პოეტური“ მწუხარება, მაშინ როდესაც ყველაფერი ატარებდა წმინდა წინასწარმეტყველური ტანჯვის ანაბეჭდს“.

რუსი პოეტი სიმბოლისტი, ლიტერატურის ისტორიკოსი და თეორეტიკოსი ვიახესლავ ივანოვი იტალიურ ენაზე დაწერილ ნარკვევში „ლერმონტოვი“ (1947—48) პოეტის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მთავარ თვისებად მიიჩნევს გაორებას: „ლერმონტოვის ორად გახლეჩილ და ნაწამებ სულს მგზნებარედ სწყუროდა ჰარმონია, ერთიანობა და მთლიანობა, მაგრამ ვერასოდეს ვერ მიაღწია ამას“. უკიდურესი ინდივიდუალიზმი, რომანტიკული სიამაყე, „ისევე როგორც ლერმონტოვი, არ არის თავისუფალი, რადგან ვერ პოულობს თავისუფლებას, რწმენას იმისათვის, რომ აირჩიოს სასურველი გზა“.

პოეტის ზოგიერთ ლექსში ივანოვმა დაინახა ღვთისმშობლის კულტი, ხოლო თვით პოეტში „მარადიული ქალურობის“

თაყვანისმცემელი და, აქედან გამომდინარე ვლ. სოლოვიოვის და „უმცროსი სიმბოლისტების“ წინამორბედი: „...ის იყო მარიამის ერთგული რაინდი. ლოცვაში, რომელიც აღსავსე იყო რელიგიური ექსტაზით და სულიერი სინაზით, მან ღვთისმშობლის წყალობას სიცოცხლის ბოლომდე ანდო არა თავისი მიტოვებული და გაუხეშებული სული, არამედ უბიწო ქალწულის რჩეული და უმანკო სული, რომელიც უმწეოა სამყაროში არსებული ბოროტების წინაშე“.

და ბოლოს ივანოვი წერდა: „ვინც შეეცდება ჩაწვდეს ღერმონტოვის ჭეშმარიტ სახეს, არ უნდა დაკმაყოფილდეს იმით, რისი თქმაც მან მოასწრო სამყაროსათვის. მისი ლექსები იძლევიან მისი თვისებების გარჩევის, მაგრამ არა მისი სულის სიძლიერის გამოვლენის საშუალებას. მის სულში არსებული ადამიანი უფრო მეტი იყო, ვიდრე რომანტიკული მელექსე, მისი ჩუმი მწუხარება ოდნავ გასაგებ ოხერაზე უფრო მწუხარე იყო, თუმცა მას უფრო დიდი ნუგეში ჰქონდა, ვიდრე ის ნუგეში, რომელსაც ჩუქნიდნენ მას ოქროს ღრუბელი ან მომაჯადოებელი სიმღერები“.

ღერმონტოვის პიროვნება და შემოქმედება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ალექსანდრე ბლოკისათვის. ანდრეი ბელი მიუთითებდა „ღერმონტოვის ნაკადზე“ ბლოკის პოეზიაში და აღნიშნავდა, რომ ბლოკი თავის ლექსებში განაგრძობდა ღერმონტოვის ნააზრევის „წარმოჩენას“. ბლოკის თანამედროვენი ხედავდნენ მასში თავისი დროის ღერმონტოვს. კორნეი ჩუკოვსკი წერდა: „ის იყო ჩვენი დროის ღერმონტოვი. მას ჰქონდა ისეთივე მძიმე დავა სამყაროსთან, ღმერთთან, საკუთარ თავთან, ისეთივე საბედისწერო დემონური ტონი, შეუგუებლობა სამყაროსთან (როგორც ღერმონტოვს – ი.ჯ.), რომელიც მძიმე ტვირთად აწვა მას“.

ღერმონტოვის გავლენა ჯერ კიდევ ბლოკის ადრეულ ლირიკაში აისახა, რომელშიც შეიძლება გამოიყოს ღერმონტოვის პოეზიით შთაგონებული მხატვრული სახეები. ეს გავლენა ბლოკის შემოქმედებაში ასევე ვლინდება მრავალრიცხოვან ეპიგრაფებში, რემინესცენციებში ღერმონტოვიდან, თუმცა, როგორც მკვლევარები აღნიშნავენ, ბლოკი თავს არიდებდა ღერმონტოვიდან ციტატების გამოყენებას. მაგალითად, ღერმონტოვის რემინესცენციები ლექსიდან „დუმა“ (1838) მკაფიოდ ეღერს ბლოკის ლექსებში „მე ადამიანი ვარ და ღმერთს ვერ

გაუგუტოლდები“, „როდესაც ბრბო კერპებს ტაშს უკრავს“, „XX საუკუნის დასაწყისში“.

ბლოკისა და ლერმონტოვის თემატური გადაძახილი იგრძნობა დემონიზმის, ღმერთის უარყოფის, მასკარადის და „ნიღბის“ მოტივებში. დემონიზმის თემა განსაკუთრებით დამახასიათებელია ლექსების ციკლისათვის „ქალაქი“ (1904–1908), შუარისძიების მოტივი ლექსისათვის „მფარველი ანგელოზი“ (1906), მასკარადის სიმბოლური სახეები კრებულისათვის „თოვლის ნიღაბი“ (1905). მაგრამ ერმონტოვთან პირდაპირ და უშალო კავშირში მაინც „დემონიზმის“ თემა რჩება. თუ სოლოვიოვი საკითხს უდგებოდა ქრისტიანულ–მისტიკური მსოფლმხედველობის პოზიციიდან და დემონიზმში ხედავდა მხოლოდ დამანგრეველ სტიქიას და აბსოლუტურ ბოროტებას, ლერმონტოვისა და ბლოკისათვის დემონურ ბრძოლას ფესვგადგმული უმეცრების წინააღმდეგ დადებითი მნიშვნელობა ჰქონდა. ლერმონტოვს და ბლოკს დემონიზმი გააზრებული ჰქონდათ როგორც ტრაგიკულად განცდილი ინდივიდუალიზმის ფორმა, ბუნტი უღირსი რეალობის წინააღმდეგ და განუსაზღვრელი პირადი თავისუფლების განტყველების საშუალება. ბლოკს დემონი წარმოდგენილი ჰქონდა როგორც „ჩვენი დროის სიმბოლო“, როგორც დამცველი „სულიერი მოღუნებისგან“, როგორც მარტოსული, საკუთარ თავზე კონცენტრირებული მამაცი სულის პირველსახე.

ბლოკის შეხედულებები ლერმონტოვზე არა მარტო ეწინააღმდეგებოდნენ სოლოვიოვის შეფასებას, არამედ თავისი არსით წარმოადგენდნენ ფარულ პოლემიკას მასთან, თუმცა, როგორც მკვლევარები ამტკიცებენ, ბლოკი ყოველთვის თავს არიდებდა დაპირისპირებას თავისი მასწავლებლის შეხედულებებთან.

ბლოკის და სოლოვიოვის განსხვავებული შეხედულებების შესახებ მეტად საინტერესო მასალას იძლევა ბლოკის რეცენზია „კედანტი პოეტის შესახებ“ (1906). აღნიშნული რეცენზია პოეტმა დაწერა ნ. კოტლარევსკის იმ დროისათვის ცნობილ წიგნზე „მ. ლერმონტოვი. პოეტის პიროვნება და მისი ნაწარმოებები“ (1891), და მოიცავს წიგნის ავტორის მძაფრ კრიტიკას. ამ რეცენზიაში ბლოკი, სოლოვიოვისგან განსხვავებით არ ფიქრობდა იმაზე, რომ დაეგმო დიდი პოეტი, არამედ, პირიქით, კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ „ბოლო წლების ლიტერატურა ... კვლავ მისწრაფის ლერმონტოვისკენ; ... მას პატივს სცე-

მენ მგზნებარედ, მღუპარედ და მოწიწებით“. სტატიაში „ჟამთა სიავე“ (1906), ბლოკი კვლავ უპირისპირდება სოლოვიოვს და ლერმონტოვს „სიბრძნის“ მასწავლებელს უწოდებს და, უფრო მეტიც, დოსტოევსკიზე წინ აყენებს უკომპრომისო იდეალების გამო.

ამრიგად, ვერცხლის საუკუნის პოეტთა ინტერესი ლერმონტოვის პიროვნებისა და შემოქმედებისადმი მიუთითებს იმაზე, რომ ეს ინტერესი იყო სტაბილური და მრავალმხრივი. ამ ტრადიციამ შემდგომაც ჰპოვა თავისებური გაგრძელება, როდესაც ვერცხლის საუკუნის მრავალი მოღვაწე აღმოჩნდა ემიგრაციაში.

XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისის რუსულ ლიტერატურაში ლერმონტოვის შემკვიდრეობა წარმოადგენდა თანამედროვე ლიტერატურული და ზოგადკულტურული პროცესის განუყოფელ ნაწილს. მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, ამ ეპოქის სიმბოლისტურმა კრიტიკამ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ლერმონტოვის რთული მხატვრული სამყაროს გააზრებაში, მისი შემოქმედების კრიტიკული ანალიზის ახალი გზების ძიებასა და განვითარებაში. სიმბოლისტური კრიტიკისათვის არ იყო დამახასიათებელი ლერმონტოვის ისტორიული ადგილის შესწავლა რუსული ლიტერატურის განვითარებაში, არამედ მისი პიროვნული თვისებების შეფასება და შემოქმედების ინტერპრეტაცია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ახენვალდი, 1910 – Айхенвальд Ю. Лермонтов . http://dugward.ru/library/lermont/aihenv_erm.html

ანენსკი, – Анненский И.Ф., Избранное. М., 1987

ბალმონტი, 1989 – Бальмонт К. Д. Избранное. – М., 1989.

ბელი, 1994 – А. Белый, Символизм как миропонимание. М., 1994.

ბლოკი, 1983 – А.Блок, Собрание сочинений в 6 томах. М., 1983. Т.6.

ბრიუსოვი, 1973-1975– Валерий Брюсов. Собрание сочинений в семи томах. М., 1973-1975. Т.6,7.

ივანოვი, 1987 – Вячеслав Иванов. Собрание сочинений в 4 томах. Том 4. Брюссель, 1987,

იგოშევა, 2013 – Игошева Т.В. «Рукоположен Лермонтовым» (Блок и лермонтовская традиция). Вестник Новгородского государственного университета 2013, #72 <http://www.novsu.ru/file/1080109>

ენციკლოპედია, 1981 – Лермонтовская энциклопедия М., 1981
მაქსიმოვი, 1964 – Максимов Д. Е. Поэзия Лермонтова. М.-Л., 1964.
მერეჟკოვსკი – Мережковский Д. С. М. Ю. Лермонтов. Поэт
сверхчеловечества. / Д. С. Мережковский// В тихом омуте. Статьи и
исследования разных лет. М., 1991.
სოლოვიოვი, 2009 – Вл. Соловьёв. Лермонтов// «Нева», 2009, №10.

Irina Jishkariani

MIKHEIL LERMONTОВI IN RUSSIAN SYMBOLIST CRITICISM

Summary

In the Article “Mikheil Lermontovi in Russian Symbolist Criticism”, is discussed perception of the creative heritage of famous Russian writer and poet Mikheil Lermontovi. It should be noticed that Lermontov creativity has been become as a landmark, which was followed by the prominent representatives of the silver centuries, Annenski, Merezhkovski, Bryusov, Balmont, Belli, Bloke, Viach and others. These authors’ creative works analyze took an important place. In the Article also noticed that Lermontov’s romantic creations and its philosophical-esthetical traditions has plaid significant role in development of symbolism artistic principles and poetic consciousness of its representatives.